

csak gyanítjuk: ha lokális szinten, legalább egy-egy helyszínrre vonatkozóan visszacsempésszük a nem kifejezetten társadalomtörténeti megközelítéseket (egy-egy professzor visszaemlékezését, néhány időmetszetben egy-egy intézmény gazdálkodási mérlegét, az adott iskolát övező sajtóvisszhangot stb.), a felhasználók körére is érvényes, az eddiginél is teljesebb képet kaphatunk.

Semmiképpen nem szánnánk ezt ropogós kritikának, hiszen Sasfi Csaba két évtizedes kutatásainak lezárásaként megjelent tekintélyes kötetében lényegében teljes mértékben bejártatta azt a teret — az oktatás társadalomtörténeti vizsgálatának keretrendszerét —, amelynek itthoni megteremtésében ráadásul oroszlánrésze volt. Hiszen Sasfi nemcsak összeállított minuciózus munkával egy az ország felére kiterjedő monumentális adatbázist, s értelmezte az adatokat sok-sok szempontból, irigylésre méltó szakirodalmi olvasottságának birtokában, hanem mind-eközben személyében ő az összekötője Magyarországon az elmúlt két évtized majd' minden fontos oktatás-társadalomtörténeti aktivitásának – legyen szó a specialistáknak szóló konferenciákról (Zalaegerszeg–1998, Sárospatak–2015), tematikus folyóiratszámok (Korall, 2001/3–4., Korall, 2014/56.) vagy témába vágó gyűjteményes kötet (Zalai Gyűjtemény 41.) szerkesztéséről, netán a válságtörténeti akadémiai kutatócsoportban az oktatástörténeti aspektus képviselőtéről.

Barta János saját munkájára vonatkozó aggályai Sasfi Csaba kötetében bizonyosan nem helytállóak (egyébként Barta sajátjában sem). A roppant munka a legnagyobb elismerésre méltó teljességű összképet mutatja a korabeli középiskolázásról, s ezzel párhuzamosan az egyes rész-kérdések vizsgálatával, az egyes problémakörökre vonatkozó elemzésekkel nagyszerű útmutatást ad az újabb kutatások számára mind a szakirodalom, mind pedig a forráslehetőségek tekintetében. Sasfi Csaba egyszerre szintetizál és zár le vitákat, s nyit meg újabb kérdéseket és sarkall gondolkodásra. Márpedig e kettősség elérésénél nem is lehet nagyobb eredménye egy ilyen jellegű vállalkozásnak.

Ugrai János

Raáb Renáta

AUSZTRIA SCHLESWIGI POLITIKÁJA 1848–1852

Gondolat Kiadó, Budapest, 2013. 305 o.

A könyveknek is van sorsa. Ez főleg abban írható le, hogy a kézirat elkészítése után mennyi idő telik el, amíg nyomtatott változatban is megjelenik, és eljut az olvasóhoz. A bolgár újjászületés atyja, Paiszj Hilendárszki 1762-ben fejezte be a Szláv-bolgár történelem című híres munkáját, melyben bizonyítja, hogy a bolgároknak is van történelmük. S bár kortársa, Szofronij Vracsanszki lemásolta a kéziratot, a nyomdai megjelenésre azonban 1844-ig kellett várni, amikor Paiszj atya munkája megjelent Budán. Az *Ausztria schleswigi politikája* című könyv szerzőjének, Raáb Renátának ennyit nem kellett várnia. Igaz, a 21. század elején vagyunk, s egy 305 oldal terjedelmű munkát bármelyik nyomda néhány nap alatt kinyomtat két-háromszáz példányban. Nem is ezzel van a gond, hanem azzal, hogy a kiadó vagy a szerző tud-e annyi pénzt szerezni, amennyi fedezi a kiadás költségeit. Ez a magyarázata annak, hogy a kézirat, bár 2005-ben már elkészült, s ez alapján védte meg a szerző dolgozatát és szerzett doktori fokozatot az ELTE Történelemtudományi Doktori Iskolájában summa cum lauda minősítéssel, a disszertáció könyv formájában csak 2013-ban jelent meg. A Gondolat Kiadó karolta fel ezt a munkát, s jól tette, mert a könyv tudományos szempontból rendkívül értékes. Annak ellenére mondható ez, hogy a címben megjelölt téma az átlag magyar olvasó számára periférikusnak tűnik. Pedig nem az. A kiadó a könyv hátsó borítóján található rövid ismertetőben joggal írja, hogy „*a schleswigi probléma a német kérdés alfája és omegája volt...*” S nem csak a német kérdésben, hanem a dán történelemben is meghatározó szerepet játszott. A dán hercegségek ügye a 18. századtól az európai egyensúly számára is fontos térség volt, mert senkinek sem volt érdeke, hogy a Balti-tenger bejárata valamelyik nagyhatalom ellenőrzése alá kerüljön. A 19. században a dán király az orosz cár rokona volt, a brit diplomácia pedig nem szerette volna, ha német haditengerészeti bázis jön létre a térségben. A szerző joggal jegyzi meg, hogy az általa vizsgált kérdés „*...nem egy huszadrangú marginális ügy, hanem olyan nemzetközi problémakör, amelynek az összes európai nagyhatalom kivétel nélkül aktív részese volt.*” S még hozzátesszi: „*A schleswigi ügy ezért mindenekelőtt biztonságpolitikai és*

nagyhatalmi kérdés volt, és csak másodsorban etnikai, dinasztikus-örökösödési, valamint állam- és alkotmányjogi probléma.”

A schleswigi kérdés a 19. században két alkalommal is a nemzetközi élet középpontjába került. Az első az 1848-as forradalmakhoz kapcsolódik. 1848. március végén Schleswig és Holstein kimondta elszakadását Dániától, a frankfurti előparlament pedig március 31-én a két tartományt felvette a német államok közé. Dánia ennek hatására megszállta Schleswigit, majd a Német Szövetség porosz csapatokat küldött a dánok ellen. Angol biztatásra pedig az orosz flotta megjelent a dán vizeken, s a konfliktus orosz-német háborúval is fenyegetett. Végül 1852-ben a londoni jegyzőkönyv oldotta meg a kérdést, s a tartományok Dániánál maradtak. A másik történet 1863-ban kezdődött, amikor Dánia ismét annektálta az említett területeket. A háború ezúttal is kiobbant, de már nemcsak poroszok, hanem osztrák csapatok is részt vettek Dánia ellen. Ez a konfliktus dán vereséggel 1864. október végén ért véget a bécsi békével. A következő évben aztán a gasteini egyezmény Ausztriának adta Holsteint, Poroszországgé lett Schleswig és Lauenburg. A hercegségek ügye a német egység részeként is megjelent az említett két konfliktusban. A történet azonban régebbi és bonyolult. Régebbi, mert gyökerei a 15. századig nyúlnak vissza. Bonyolultságát pedig egy anekdotával szokták érzékeltetni. Eszerint a 19. századi Európában csak hárman ismerték igazán a hercegségek ügyét. Egy német professzor ebbe bolondult bele. Viktória angol királynő férje, Albert herceg még a második konfliktus előtt, 1861-ben meghalt. A harmadik pedig Palmerston volt, aki 1830-tól irányította a brit diplomáciát, ő azonban minden részletet elfelejtett. Raab Renáta azonban szinte minden részletet tud Schleswigról, Dániáról. Igaz, csak az első sztorit, az 1848 és 1852 közötti időszakot mutatja be könyvében, ezt azonban részletesen.

Először az előzményeket vizsgálja, így visszamegy a 19. század elejéig, hogy bemutassa a Német Szövetséget, amely a keretét adja a schleswigi kérdésnek. Az olvasó közben megismerkedik Ausztria politikájával is. Ennek érdekében vizsgálja meg a porosz-osztrák viszonyt, a német államok szerepét, törekvéseit a Szövetségen belül, majd Dániáról kapunk ismereteket. A dán történelmet európai keretbe helyezi, és a schleswigi kérdés izgalmas világába vezeti az olvasót a 13. századtól kezdődően. Ezt követően megmutatja, hogy Dánia milyen szerepet játszott a porosz-osztrák rivalizálásban a németországi vezető szerepért, és azt, hogy a schleswigi kérdés Dániával együtt 1848-ban hogyan és miért kapott nemzetközi jelentőséget. Remélhetően a fentiekkel sikerült érzékeltetni, hogy a könyv nem részletkérdést mutat be a 19. századi európai történelemből, hanem az európai hatalmi politikát, s az ehhez szorosan kapcsoló 1848-as forradalmakat, s ez az a keret, amelyben a címben jelölt kérdéskört is vizsgálja. A magyar történeti gondolkodásban egy kevésbé, vagy alig ismert forradalmat, a koppenhágait is bemutatja. S ezzel nemcsak a forradalmakkal kapcsolatos ismereteink hiányát pótolja, hanem egy egészen új területre viszi az olvasót, a dán–magyar kapcsolatok történetébe 1848–1849-ben. A két forradalom összevetése azért is érdekes a történésznek, olvasónak, mert a szerző vizsgálatai bizonyítják, hogy két országot, mint Dániát és Magyarországot nem a forradalom ténye, a forradalmi lelkesedés kapcsolja össze, hanem a célok és az érdekek közössége. Márpedig dán–magyar viszonylatban az érdekek és a célok más-más irányba mutattak. A magyar forradalom ugyanis azzal a Frankfurttal kereste a kapcsolatot, amely Koppenhága ellenfele volt a schleswigi kérdésben. A dánok ezért a magyar szabadságharc vereségében voltak érdekeltek, hogy az oroszok és az osztrákok felszabaduljanak, és segítséget nyújthassanak Dániának. A magyar vezetés viszont érthetően nem örült a dán háborúnak, mivel lekötötte Frankfurt figyelmét, energiáit, holott a magyar kormány a mielőbbi diplomáciai kapcsolatteremtésben volt érdekelt. A korabeli sajtó segítségével részletes, árnyalt elemzést kapunk a vélemények alakulásáról. A szerző azokat a véleményeket is megjeleníti, amelyek szerint Koppenhágának akár a magyar szabadságharc győzelme is kedvező lehetett volna. Ezek a vélekedések azonban kisebbségben voltak. A két forradalom összevetésében azt is megtudjuk, hogy nem a Batthyány-kormány tartotta magát legtovább Európában a 48-as forradalmi kabinetek között, mivel a schleswig-holsteini és a dán kormány túlélte a magyart. A magyar történetírásban ez a kérdés egyáltalán nincs feldolgozva sem az 1848-as forradalmak kapcsán, sem a hatvanas évekre vonatkozóan, így Raab Renáta úttörő munkát végzett. Hatalmas forrásanyaggal dolgozott. Osztrák és dán levéltárakban kutatott, magyar és dán sajtótermékeket nézett át, vetett össze, s könyvébe beépítette a dán, az osztrák és a magyar történetírás eredményeit, s német, angol történeti munkákat is felhasznált. Mindezt kitűnő nyelvismerete, mindenekelőtt dán nyelvtudása tette lehetővé. S ettől a speciális tudástól vált igazán eredetivé ez a munka. A könyv utolsó része a Dán Monarchia egységének helyreállításával foglalkozik, és vizsgálatait 1852-vel zárja az előző részekhez hasonló körülményekkel, árnyalt elemzéssel.

A szerző kitűnően ír, szerkeszt, így könyve olvasmányos. Otthonosan mozog a 19. század első felének német, osztrák, magyar történetében, jól ismeri a korszak diplomáciatörténetét, a nagyhatalmak érdekeinek változásait. Könyvének bevezetőjében egy rövid historiográfiai bemutatást ad az általa vizsgált kérdésekről, ami segít az olvasónak, hogy elhelyezze ezt a munkáját a nemzetközi irodalomban, s a könyvet elolvastva aztán meggyőződhet a munka úttörő jellegéről. Csak biztatni lehet a szerzőt, hogy írja meg a hatvanas évek schleswigi – dán sztoriját, és akár egy összefoglaló munkát is Dánia 19. századi történetéről.

Majoros István

Popély Gyula

FELVIDÉK 1918–1928

*Az első évtized csehszlovák uralom alatt
Kárpátia Stúdió. Budapest, 2014, 486 o.*

A Károli Gáspár Egyetem történész professzorának most megjelent tanulmánya, második kötete annak a monográfia sorozatnak, amely a történelmi Magyarországtól 1918 után elszakított északi területek magyar lakosságának történetét dolgozza fel, az idegen, csehszlovák állam területén. A sorozat első kötete már 2010-ben megjelent (*Popély Gyula: Felvidék 1914–1920. Magyar Napló. Budapest, 2010, 438 o.*). A szerző közlése szerint a készülő harmadik kötet az 1928–1938 közötti, a negyedik kötet pedig az 1939–1945 közötti évek történéseit lesz hivatott elemezni és ismertetni.

A címben szereplő „Felvidék” fogalom gyakran képezi vita tárgyát, mivel többféle értelmezése lehetséges. Ebben a vonatkozásban nem is a földrajzi tartalma vitatott, hanem inkább magához a fogalomhoz kötődő vélt, vagy valós történelmi tapasztalatok, amelyek az elmúlt évszázad során kialakultak, és amelyek elsősorban, a szlovák felfogás szerint, negatív töltéssel ruházták fel. Jelen munka ismertetésekor, megelőzendő a félreértéseket, hasznosnak tűnik, magyarázatot fűzni magához a fogalomhoz. Maga a szerző a kötet előszavában elég szűkszavúan intézi el a kérdést, azzal „... hogy e Szlovákiának nevezett terület ezer éven keresztül a magyar állam szerves része, annak „felföldje”, „felvidéke” volt.” Ezen rövid megállapítás nyitva hagy egy egész sor vitatott kérdést és fölöslegesen teret adhat sehová nem vezető érzelmi vitáknak. Ezért visszanyúltunk Popély Gyula egyes korábbi tanulmányaihoz, ahol tágabb teret szentel a „Felvidék” fogalom geográfiai és történelmi meghatározásának.

Történészek előtt jól ismert, hogy a 16. századtól kezdve a történelmi Magyarország északi megyéit magába foglaló földrajzi térséget többféle fogalommal jelölték. Magának a Felvidék kifejezésnek is gyakran eltérő az értelmezése, illetve az értelmezésétől függően más-más kiterjedésű földrajzi tájegységet takarhat. Annál is inkább, mivel az ehhez kötődő fogalmak tartalmi változásokon is keresztülmentek, sőt még napjainkban sem egységes az értelmezésük. Nem is beszélve a „Felvidék” fogalomnak eltérő társadalom-politikai megítéléséről a mindenkori magyar-szlovák viszonyt tekintve. De lássunk Popély Gyula egyik korábbi munkájából egy rövid részletet: „Az impériumváltás után „Felvidék” névvel illették a Csehszlovákiához csatolt volt észak-magyarországi területek egészét, bár valójában ez az elnevezés nem fedte teljesen az egykori magyar Felvidékek, mint tájegységnek, földrajzi fogalmát. A Felvidék államfordulat utáni, módosult fogalmához az északi hegyvidéken kívül már a Csallóköz, a Mátyusföld, a Bodroghöz, a Felső-Tisza vidéke is hozzátartozott, tehát a Csehszlovákiához került volt magyar területek összessége.” (*Popély Gyula: Népfogyatkozás. A csehszlovákiai magyarság a népszámlások tükrében 1918–1945. REGIO Könyvek. Budapest, 1991.*) Az 1918–1920-as államfordulatot követően tehát gyakorlatias szempontból terjedt ki a „Felvidék” fogalom geográfiai tartalma az említett területekre is, amelyek a magyar állam idején még kívül estek rajta. A fogalom azután a két háború közötti időszakban a revíziós törekvések következtében kapott a (cseh)szlovák politika szemében negatív besorolást. Ez a szemlélet mára ugyan enyhült, de a fogalomnak a szlovák fülek számára még mindig kellemtelen hangzása van.

Szólni kell még Kárpátalja fogalmáról is, illetve az ezt jelölő földrajzi térségről, mivel a szerző részletesen foglalkozik e terület 1918–1928 közötti történéseivel, ebben az esetben is az ot-tani kisebbségben élő magyar lakosság viszonyait helyezük előtérbe. Erről, az előbb idézett köte-